

J

Jeugdcriminaliteit: Ruwe bolster, harde pit Risicofactoren op een rij

DR. H.B. FERWERDA*

1. *Wat is jeugdcriminaliteit?*

De term jeugdcriminaliteit is een veel gebruikte, maar helaas ook een veel misbruikte term. Journalisten, politici, beleidsmakers en wetenschappers bezigen de term als ze doelen op gedrag van jongeren dat als afwijkend wordt getypeerd. Wie de kranten leest, zal de volgende gebeurtenissen als voorbeelden van jeugdcriminaliteit tegenkomen: achtjarigen die verdacht worden van de moord op een peuter, jongeren die in groepen winkelcentra onveilig maken én jongeren die zich in uitgaanscentra schuldig maken aan het plegen van geweldsdelicten. Strikt genomen mag veel van dit gedrag echter niet onder het begrip jeugdcriminaliteit gerekend worden, omdat zowel het type gedrag als de leeftijd van de jongeren gedefinieerd dienen te worden. In Nederland wordt er namelijk binnen het strafrecht een onderscheid gemaakt tussen strafrechtelijk minderjarigen (tussen de 12 en 18 jaar) en strafrechtelijk meerderjarigen (18 jaar en ouder). Wanneer we spreken over jeugdcriminaliteit mogen we dus slechts refereren aan jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar die — in wetboeken vastgelegde — normen overtreden waar een straf op staat.

Uitgaande van bovenstaande definiëring van jeugdcriminaliteit mag het wetsovertredend gedrag van jongeren onder de 12 jaar (de 12-minners) en van jongeren van 18 jaar en ouder niet onder het begrip jeugdcriminaliteit gerekend worden. Nu we weten hoe de term jeugdcriminaliteit opgevat dient te worden, zullen we eerst een beeld schetsen van de aard, omvang en ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit in Nederland.

* Advies en Onderzoeksgroep Beke.

2. *Aard, omvang en ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit*

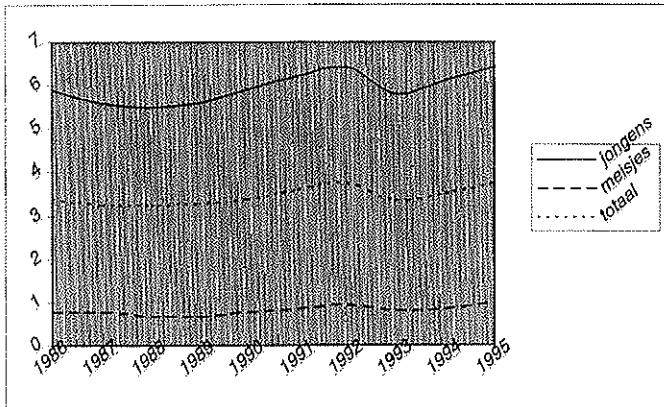
Om inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit zullen we allereerst cijfers presenteren die afkomstig zijn uit politiestatistieken betreffende de groep strafrechtelijk minderjarigen (van 12 tot 18 jaar). Het beeld dat gegeven wordt, heeft betrekking op de periode 1986 t/m 1995. Om dit beeld te kunnen geven, hebben we twee gegevensbronnen nodig. Allereerst de absolute aantallen van door de politie geverbaliseerde en gehoorde strafrechtelijk minderjarigen terzake misdrijven¹ (uitgesplitst naar jaar) én daarnaast het absolute aantal jongeren van 12 tot 18 jaar (uitgesplitst naar jaar) dat in het betreffende jaar in Nederland woonde.² Gebruiken we slechts de politiestatistieken dan lijkt op het eerste gezicht dat de jeugdcriminaliteit tussen 1986 en 1995 afneemt. In 1986 worden namelijk 45.653 strafrechtelijk minderjarigen door de politie geverbaliseerd en gehoord, terwijl dit aantal in 1995 is teruggelopen naar 41.378. We maken dan echter een denkfout, want wat is het geval. In 1986 telt ons land ruim 1.3 miljoen inwoners van 12 tot 18 jaar terwijl dit aantal in 1995 nog geen 1.1 miljoen is. Wanneer we een beeld willen geven van de geregistreerde jeugdcriminaliteit dan moet per jaar aangegeven worden welk percentage van het totaal aantal jongeren in de genoemde leeftijdscategorie door de politie is geverbaliseerd en gehoord.³ In figuur 1 op de volgende pagina is dit voor de periode 1986-1995 gedaan, waarbij er ook een uitsplitsing is gemaakt naar jongens en meisjes.

¹ Bron: CBS, Politiestatistieken, 1986-1995.

² Bron: CBS, Bevolkingsstatistieken, 1986-1995.

³ We hebben het hier steeds over verdachten en niet over misdrijven per verdachte. In het laatste geval zou de omvang hoger liggen, omdat een individuele verdachte meerdere misdrijven gepleegd kan hebben.

Figuur 1: Door de politie geverbaliseerde en gehoorde strafrechtelijk minderjarigen terzake misdrijven, in percentages van hun aantal in Nederland, naar geslacht, van 1986-1995

Uit figuur 1 is af te leiden dat — in de genoemde periode — het percentage strafrechtelijk minderjarigen dat door de politie geverbaliseerd en gehoord wordt tussen de 3.2 en 3.8 (gemiddeld 3.4%)⁴ van alle strafrechtelijk minderjarigen in Nederland bedraagt. Eerder zagen we dat, wanneer we alleen van de politiestatistieken uitgaan, de jeugdcriminaliteit lijkt af te nemen. Nu zien we echter — en dit is de juiste conclusie — dat er na correctie met de bevolkingsgegevens tussen 1986 en 1995 sprake is van een lichte stijging van de jeugdcriminaliteit van 3.4% naar 3.8%.

Voorts valt uit figuur 1 af te leiden dat meer jongens (gemiddeld bijna 7 keer zoveel tussen 1986-1995) door de politie worden geverbaliseerd en gehoord (gemiddeld 5.9%) dan meisjes (gemiddeld 0.8%). Hieruit is de conclusie te trekken dat jeugdcriminaliteit vooral een jongensaangelegenheid is. Ondanks het feit dat het aandeel van meisjes aan de jeugdcriminaliteit marginaler is, constateren we in figuur 1 wel dat het aandeel van meisjes in de jeugdcriminaliteit langzaam stijgt. Het is goed om te wijzen op de beperkingen van politiestatistieken. In feite zijn de gepresenteerde cijfers nauwelijks representatief voor de omvang van de achterliggende criminaliteit. Immers de politie is gewoonweg niet in staat om alle daders van misdrijven aan te houden

⁴ Het gaat dan gemiddeld om ruim 40 duizend strafrechtelijk minderjarigen op jaarbasis.

én lang niet alle delicten worden aangegeven. Ervan uitgaande dat de registratie van de jeugdcriminaliteit in de periode 1986-1995 consequent heeft plaatsgevonden, zeggen de cijfers wel het een en ander over de ontwikkeling, de trends in de jeugdcriminaliteit.

Ter aanvulling van de politiestatistieken én om op een andere wijze iets te kunnen zeggen over de aard en omvang van de jeugdcriminaliteit in Nederland presenteren we enkele resultaten van een landelijk onderzoek onder een steekproef van ruim duizend strafrechtelijk minderjarigen (self-report-onderzoek).⁵ Aan deze strafrechtelijk minderjarigen wordt gevraagd een vragenlijst in te vullen, waarin onder andere vragen gesteld worden over de door hen gepleegde delicten. De delicten waar naar gevraagd wordt, zijn samen te vatten in de term 'veelvoorkomende criminaliteit'. Het betreft delicten die voor het grootste deel voor rekening komen van jongeren en daarnaast worden ze slechts incidenteel opgehelderd door de politie. Ze zeggen dus iets over de aard en omvang van de jeugdcriminaliteit (het dark-number) én vormen een welkome aanvulling op de politiestatistieken.

Het cijfermateriaal uit dergelijk grootschalig, landelijk steekproefonderzoek maakt duidelijk dat circa 65% van de jongeren zich gedurende hun strafrechtelijke minderjarigheid wel eens schuldig maakt aan het plegen van een delict. Uit dergelijke cijfers en politie- en justitiecijfers blijkt echter ook dat het overgrote deel van de strafrechtelijk minderjarigen zich vooral beperkt tot het plegen van betrekkelijk onschuldige delicten. De 'top 5' bestaat uit: zwart rijden, vernieling, winkeldiefstal, graffiti en het lastig vallen van mensen.

De veel gehoorde opmerking dat er sprake is van een forse toename van de jeugdcriminaliteit kan op basis van de hiervoor geschetste cijfers niet onderschreven worden. Er is weliswaar sprake van een toename van de jeugdcriminaliteit, maar deze is slechts zeer marginaal.

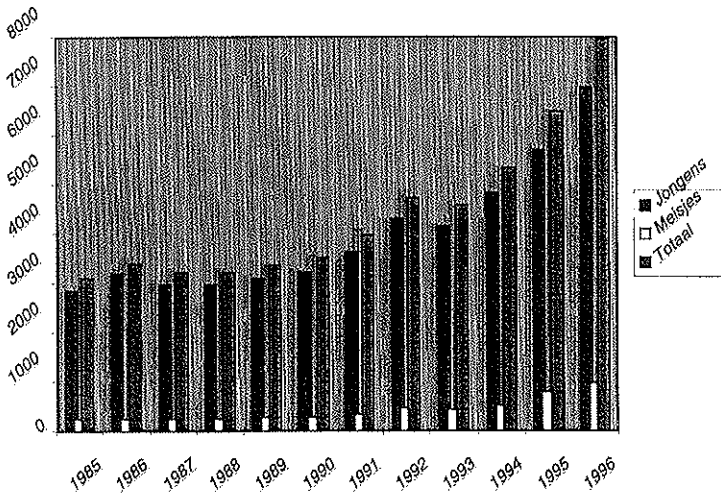
Binnen het onderwerp jeugdcriminaliteit zijn er twee onderwerpen die sterk in de belangstelling staan. We doelen dan enerzijds op de verharding van de jeugdcriminaliteit en anderzijds op het feit dat de daders steeds jonger worden.

⁵ Sinds 1986 wordt dergelijk onderzoek één keer in de twee jaar uitgevoerd door het WODC (onderzoekers: J. Junger-Tas, P. Van der Laan en M. Kruissink).

3. Worden de daders gewelddadiger?

Om zicht te krijgen op de omvang en ontwikkeling van de geweldscriminaliteit onder jongeren presenteren we voor de jaren 1985-1996 in figuur 2 een overzicht.

Figuur 2: Aantallen minderjarige verdachten van geweldsdelicten naar geslacht voor de jaren 1985-1996 in absolute aantallen⁶

Een eerste oppervlakkige beschouwing van figuur 2 leidt tot de conclusie dat er tussen 1985 en 1996 in absolute aantallen sprake is van een forse toename van de geweldscriminaliteit gepleegd door zowel jongens als meisjes. In 1985 gaat het om 3.076 aangehouden verdachten terwijl dit aantal in 1996 oploopt naar 7.927. Direct dient echter opgemerkt te worden dat er ondanks de forse stijging sprake is van relatief kleine aantallen. In 1985 wordt namelijk slechts 0.2% van alle minderjarige verdachten gehoord inzake een geweldsmisdrijf terwijl dit percentage in 1996 is opgelopen tot 0.7%.

Ondanks het feit dat er sprake is van een flinke stijging staan de percentages gepleegde geweldsdelicten door minderjarigen in schril contrast met de

⁶ Bron: CBS, Politiestatistieken, 1985-1996.

percentages gepleegde vermogensdelicten. Rond de 70% van alle door minderjarigen gepleegde delicten bestaat namelijk uit vermogensdelicten, terwijl het aandeel van geweldsdelicten tegen personen slechts 6% is.⁷

Er zijn meer redenen aan te voeren om voorzichtig om te gaan met de cijfers die betrekking hebben op de geregistreerde geweldsmisdrijven. We zullen een aantal redenen noemen:⁸

1. De aangiftebereidheid van de slachtoffers is toegenomen, onder andere omdat men gevoeliger c.q. minder tolerant is geworden voor geweld. Waarschijnlijk speelt de disproportionele aandacht in de media voor het onderwerp geweld een grote rol.
2. Voorts is de politie — mede na aanleiding van de rapportage van de Commissie van Montfrans — de laatste jaren actiever geworden op het gebied van de bestrijding van jeugdcriminaliteit, in het bijzonder de geweldsmisdrijven.
3. In het nieuwe jeugdstrafrecht dat in 1995 is ingevoerd, is de beschermingsgedachte — in vergelijking met het oude jeugdstrafrecht — op de achtergrond gekomen. Uitgangspunt is nu de toegenomen mondigheid van jongeren. Door de 'vereenvoudiging en modernisering' lijkt het jeugdstrafrecht nu meer op het volwassenstrafrecht,⁹ waardoor meer dan voorheen ook in het jeugdstrafrecht de vergeldingsgedachte centraal staat.

⁷ Zie: Laan, P.H. van der. Jeugdcriminaliteit: cijfers, kenmerken en afhandeling. De meeste tieners slopen en jatten niet. In: Tijdschrift voor jeugdhulpverlening en Jeugdwerk, 5, 1993.

⁸ Zie bijvoorbeeld: Acker, J. van. Jeugdcriminaliteit: Feiten en mythen over een beperkt probleem. Houten/Diegem, 1998.

⁹ Ferwerda, H.B., J.P. Jakobs en B.M.W.A. Beke. Signalen voor toekomstig crimineel gedrag. Een onderzoek naar de signaalwaarde van kinderdelinquentie en probleemgedrag op basis van casestudies van ernstig criminele jongeren. Stafbureau Informatie, Voorlichting en Publiciteit, Dienst Preventie, Jeugdbescherming en Reclassering, Ministerie van Justitie, Den Haag, 1996.

4. Er wordt met name de laatste jaren 'forser' gereageerd op delicten gepleegd door minderjarigen, waardoor minderjarigen minder vaak buiten het justitiële circuit worden gehouden. Dit laatste geldt overigens ook voor zeer jonge verdachten.¹⁰
5. Tot slot is de tolerantie voor geweldsdelicten afgenomen en wordt bijvoorbeeld tasjesroof niet meer als 'eenvoudige diefstal' maar als 'diefstal met geweld' gezien.

Ondanks de toegenomen aantallen jongeren die zich schuldig maken aan geweldsmisdrijven is het onjuist om te stellen dat er over de gehele linie sprake is van een verharding van de jeugdcriminaliteit. Het is niet de bedoeling om op deze plaats de geweldscriminaliteit gepleegd door jongeren te bagatelliseren, echter enige nuancering is op zijn plaats. De geconstateerde trends lijken namelijk slechts op te gaan voor een klein deel van de jeugdige delinquenten en derhalve is het goed om een onderscheid te maken naar verschillende typen jeugdige delinquenten.

4. *Over kickgedrag en harde kern gedrag*

Strikt genomen is jeugdcriminaliteit een containerbegrip waar van alles onder verstaan kan worden. Immers zowel een 14 jarig meisje dat zich schuldig maakt aan de diefstal van lippenstift en mascara bij een groot warenhuis als een 16 jarige jongen die een inbraak in een school pleegt, maken zich schuldig aan jeugdcriminaliteit. Er is met andere woorden bij het begrip jeugdcriminaliteit noch sprake van een differentiatie naar aard van het gepleegde delict noch naar het type dader. Nadere analyse leert dat jeugdcriminaliteit twee gezichten heeft.

Het eerste gezicht van jeugdcriminaliteit duiden we aan met de term kickgedrag.¹¹ Uit diverse onderzoeken blijkt dat het overgrote deel van de

¹⁰ Door deze toegenomen aandacht van politie en justitie komen jongeren op een eerder moment in aanraking met deze instanties, waardoor op basis van de registraties het beeld naar voren komt dat verdachten van misdrijven steeds jonger worden. In hoeverre dit strookt met de werkelijkheid is moeilijk aan te geven.

¹¹ Ferwerda, H.B. Watjes en Ratjes. Een longitudinaal onderzoek naar het verband tussen maatschappelijke kwetsbaarheid en jeugdcriminaliteit. Geschriften van de Juridische Faculteit der Rijksuniversiteit Groningen, nummer 5, Wolters- Noordhoff, Groningen (Dissertatie), 1992.

gepleegde jeugdcriminaliteit leeftijdgebonden is. Met name voor jongens is het vaak 'normaal' gedrag in vriendengroepen. Uit een recente studie blijkt dat de groep c.q. het groepsproces een zeer belangrijke rol speelt bij het plegen van delicten.¹² In sommige vriendengroepen is delinquent gedrag een belangrijk tijdverdrijf. Het is een manier om erbij te horen en te tonen dat je als jongere iets durft en lef hebt. Het meedoen met de groep is belangrijk om mee te tellen en delinquent gedrag werkt in vriendengroepen vaak statusverhogend. Meer concrete aanleidingen om delicten te plegen zijn verveling en sensatie-zucht én het geeft gewoon een 'kick'.

Als deze jongeren ouder worden, stoppen ze veelal met het plegen van delicten. Het wordt kinderachtig gevonden en/of men wil zijn toekomst niet op het spel zetten. Een strafblad wordt in dit kader door deze jongeren als erg vervelend ervaren. Het type criminaliteit waaraan deze jongeren zich schuldig maken, is voornamelijk gelegenheidscriminaliteit. Dit houdt in dat jongeren bij het plegen van delicten gebruik maken van de gelegenheid die zich toevallig voordoet, in plaats van deze (actief) op te zoeken. Voorbeelden van gelegenheidscriminaliteit zijn zwart rijden, winkeldiefstal, diefstal op school en bij uitstek vandalisme.

Dit type jeugdcriminaliteit is aan te duiden als 'Crime de passage',¹³ want als deze jongeren ouder worden, stoppen ze veelal met het plegen van delicten. Van risicofactoren — anders dan van tijdelijke aard (denk aan het groepsgewijs rondhangen op straat) — is bij het leeuwendeel van dit type delinquenten nauwelijks sprake.

Een klein gedeelte van de delinquenten gaat - nadat ze zich een periode schuldig heeft gemaakt aan criminaliteit als kickgedrag - door met het plegen van meer en ernstiger delicten. Eigenlijk gaat het nu alleen nog maar over jongens, omdat meisjes in het algemeen een geringer aantal en (vooral) minder

¹² Hakkert, A., A.Ph. van Wijk, H.B. Ferwerda en A.M.W. Eijken. Groepsriminaliteit. Een terreinverkenning op basis van een analyse van bestaand onderzoeksmateriaal, aangevuld met enkele interviews met sleutelinformanten en jongeren die tot groepen behoren. Ministerie van Justitie, Den Haag, 1998.

¹³ Janssen, J. Delinquentie als 'crime de passage'. In: Jeugd en Samenleving. 19e jaargang, 2-3, p. 114-129, 1989.

ernstige delicten plegen.¹⁴ In dit kader wordt er vaak gesproken over 'de harde kern' (het tweede gezicht van jeugdcriminaliteit). Recentelijk is er zowel maatschappelijk als politiek veel aandacht voor dit type jeugddelinquenten.

De term harde kern wordt veel gebruikt, zonder dat overigens duidelijk wordt wie er nu precies mee bedoeld worden. Globaal refereert het begrip 'harde kern' aan zwaarder delictsgedrag waaraan strafrechtelijk minderjarigen met een aantal specifieke kenmerken zich een langere periode schuldig maken. Allereerst geven we aan deze globale typering van de harde kern meer inhoud.

Het is niet altijd even gemakkelijk om 'harde kern gedrag' te scheiden van criminaliteit als kickgedrag. In feite is er sprake van een proces, waarin criminaliteit na verloop van tijd betekenisvol wordt in die zin dat het materiële gewin een steeds belangrijker rol gaat spelen. Na verloop van tijd wordt het plegen van delicten vanwege de routine onderdeel van het dagelijkse leven. Daar het plegen van delicten lucratief is en weinig kost (geringe pakkans),¹⁵ wordt het herhaald.¹⁶ Daarnaast is, of wordt, criminaliteit symbolisch voor de positie van de jongere. Deze kenmerkt zich door een geringe band met de maatschappij. Ook de binding met het gezin, de school of het werk is bij deze jongeren zwak of afwezig. Ze komen in toenemende mate terecht in criminele vriendengroepen. Daar treffen ze lotgenoten, waarmee veel en ernstige delicten worden gepleegd.¹⁷ David Matza omschrijft dit proces treffend met 'Driven into delinquency'. Op grond van hun maatschappelijke positie en de daarbij behorende bindingen met de maatschappij zoeken ze aansluiting bij delinquente vriendengroepen waardoor deze jongeren langzaam maar zeker in de criminaliteit terecht komen.

¹⁴ Zie bijvoorbeeld: Heidensohn, F. 'Gender and crime'. In: M. Maguire, R. Morgan & R. Reiner (ed.). *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford University Press, Oxford, 1994 en Bouw, C. *Misdadige meisjes*. In: *Tijdschrift voor Criminologie*, Themanummer 'Zin en onzin over jeugdcriminaliteit', jaargang 37, 2, p. 124-137, 1995.

¹⁵ De pakkans verschilt vanzelfsprekend per delict.

¹⁶ Ferwerda, a.w., 1992; Beke, B.M.W.A. en W.M. Kleiman. *De harde kern in beeld. Jongeren en geweldscriminaliteit*. SWP, Utrecht, 1993.

¹⁷ Matza, D. *Delinquency and drift*. Wiley, New York, 1964; Janssen, O.J.A. en R.W. Jongman. *Criminaliteit*. In: L. Rademaker (red.). *Sociale problemen 2; sociale nood en afwijkend gedrag*. Aula, Utrecht, p. 87-117, 1978.

Een ander kenmerk van de harde kern is de jonge leeftijd waarop begonnen wordt met het plegen van delicten of andere vormen van deviant gedrag. Bij dit laatste dient gedacht te worden aan leugenachtig of agressief gedrag.¹⁸ Bij delictsgedrag gaat het merendeels om lichte delicten, zoals winkeldiefstal en vandalisme die — gezien de jonge leeftijd van de dader (basisschoolleeftijd) — getypeerd kunnen worden als leeftijdsongewoon. Denk aan een zesjarige die een winkeldiefstal pleegt.

Uit recent onderzoek van Doreleijers¹⁹ komt bovendien naar voren dat er bij minderjarige delinquenten die ernstige delicten hebben gepleegd en die zijn voorgeleid bij de kinderrechter zes tot zeven maal zo vaak sprake is van psychiatrische stoornissen als bij jongeren van deze leeftijd in het algemeen. Bij de voorgeleiding wordt dit overigens veelal niet onderkend, waardoor deze jeugdige criminelen na hun veroordeling meestal weer snel in de problemen komen.

In vergelijking met de 'kickgedragdelinquenten' doorlopen harde kern jongeren langere criminele carrières. Verder valt op dat zij zich schuldig maken aan een grote verscheidenheid van delictsoorten en dat ze vooral (en in toenemende mate) de gelegenheid zoeken om criminaliteit te plegen. Delicten worden meer en meer zorgvuldig voorbereid en de jongeren beschikken ook over steeds meer technieken en vaardigheden om succesvol delicten te plegen. Kenmerkend voor hun calculerende gedrag is ook het feit dat deze jongeren delicten vaak alleen of in een kleine groep (soms van wisselende samenstelling) plegen om de pakkans te verkleinen.²⁰ Het mag duidelijk zijn dat het overgrote deel van de jongeren dat zich schuldig maakt aan jeugdcriminaliteit niet te kwalificeren is als de harde kern van jeugdige

¹⁸ Buikhuisen, W. *Waarom straffen weinig helpt. Op zoek naar de grondstructuur van de chronische regelvertreder.* Kluwer, Deventer, 1989; Buikhuisen, W. en B.W.G.P. Meijs. *Het belang van een differentieel criminologische benadering van criminaliteit.* In: *Delikt en Delinkwent*, jaargang 13, p. 95-106, 1983; Angenent, H.L.W. *Achtergronden van jeugdcriminaliteit.* Houten/Antwerpen, 1991.

¹⁹ Doreleijers, Th.A.H. *Diagnostiek tussen jeugdstrafrecht en hulpverlening.* Gouda Quint B.V. Arnhem, 1995.

²⁰ Matza, a.w., 1964.

criminelen.²¹ Uit een schatting — op basis van self-report gegevens van 2.672 jongeren en voorafgestelde criteria²² — blijkt dat 2% van de strafrechtelijk minderjarigen (circa 23.000 jongeren) in Nederland behoort tot de harde kern.²³ De harde kern bestaat vooral uit jongens en is een zeer actieve dadergroep, want ze maakt zich veelvuldig schuldig aan een scala aan delicten. Voorts blijkt dat de harde kern weliswaar in aanraking met politie en justitie komt, maar dat die contacten in geen verhouding staan tot hun criminele activiteit.

Uit de criminologische literatuur is het bekend dat iemand over het algemeen niet van de een op de andere dag in de zware criminaliteit verzeild raakt. Inzicht in de criminele carrière van jongeren behorend tot de harde kern kan dus aanknopingspunten opleveren voor preventiebeleid.²⁴ Het gaat dan primair om de vraag welke factoren de kans vergroten c.q. verkleinen op later crimineel gedrag of anders geformuleerd: wat zijn de risicofactoren voor het ontstaan van dit type criminaliteit?

²¹ Zie ook: Laan, P.H. van der. Jongeren en geweldscriminaliteit. Een cijfermatige verkenning. In: Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 34, p. 309-318, 1995.

²² De definitie voor de harde kern luidt: 'jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar die zich in de drie maanden voorafgaande aan het onderzoek tenminste twee keer schuldig hebben gemaakt aan een ernstig delict en die daarnaast ooit tenminste twee keer voor verhoor zijn meegenomen naar het politiebureau'. De ernstige delicten bestaan uit: afpersing, diefstal met geweld, handel c.q. gebruik van harddrugs, zware mishandeling, aanranding, bedreiging en inbraak.

²³ Ferwerda, H.B., P. Versteegh en B.M.W.A. Beke. De harde kern van jeugdige criminelen. In: Tijdschrift voor Criminologie, Thema-nummer 'Zin en onzin over jeugdcriminaliteit', jaargang 37, no. 2, p. 138-153, 1995.

²⁴ Alleen al het feit dat er gigantische kosten verbonden zijn aan de recidive van harde kern jongeren, legitimeert een (financiële) uitbreiding van bestaande en nieuwe preventieve activiteiten.

5. *Criminele carrières en risicofactoren*

In de criminologie wordt gesteld dat de piekperiode van criminaliteit tussen de 16 en 20 jaar ligt.²⁵ Na het 20ste jaar neemt de criminaliteit sterk in omvang af, zowel voor first-offenders als recidivisten. In de piekperiode worden vooral vermogensdelicten gepleegd. Geweldsmisdrijven en zedendelicten worden vooral door volwassen mannen gepleegd; de piekperiode ligt veel later en het aantal gepleegde delicten neemt langzaam af. Het aantal geweldsdelicten per delinquent in een bepaalde periode stijgt eveneens met de leeftijd. Kortom, veel jongeren plegen delicten binnen betrekkelijk smalle leeftijds marges, maar houden er ook weer snel mee op.

Sommigen, met name de harde kern criminelen, gaan veel langer door met het plegen van strafbare feiten. Analooq aan de maatschappelijke carrière kan gesteld worden dat deze jongeren een criminele carrière doorlopen. De overeenkomst tussen een maatschappelijke en een criminele carrière is dat zich stap voor stap een loopbaan ontwikkelt. Ook in een criminele carrière maakt men een leerproces door, waarbij men zich gedragsvormen, een identiteit en een zelfbeeld eigen maakt. Zo krijgt bij criminele carrières het strafblad wel eens de functie van het curriculum vitae in de conventionele wereld: het visitekaartje in hun specifieke omgeving.

Een criminele carrière maakt onderdeel uit van het meer omvattende antisociale gedrag. Een beter inzicht in de ontwikkeling van een criminele carrière impliceert een beter inzicht in de carrière van het antisociale gedrag.²⁶ Verondersteld wordt namelijk dat aan een criminele carrière reeds antisociaal gedrag op jonge leeftijd (liegen, pesten en wreedheid) is voorafgegaan. Anders gezegd: naarmate een kind aan meer criteria voldoet voor een antisociale gedragsstoornis, heeft het meer kans op toekomstig antisociaal en crimineel gedrag. Antisociaal gedrag is dus een goede voorspeller voor toekomstig ernstig crimineel gedrag. Het antisociale kind kan lastig en agressief zijn op school, terwijl de antisociale puber diefstallen pleegt en de volwassene een levensdelict (moord of doodslag) begaat. Voorzichtigheid blijft

²⁵ Zie bijvoorbeeld: Junger-Tas, J. Criminaliteit en leeftijd. Justitiële Verkenningen, 18/3, p. 66-89, 1992.

²⁶ Farrington, D.P. Human development and criminal careers. In: Maguire, Morgan & Reiner (ed.), The Oxford handbook of criminology. Oxford University Press, Oxford, p. 511-513, 1994.

echter geboden, want allerlei persoons- en omgevingsfactoren kunnen een remmende en bevorderende invloed hebben op de start en continuïteit van het antisociale gedrag in het algemeen en de criminele carrière in het bijzonder. Uit een onderzoek onder 411 jongeren van 8-9 jaar waarvan over een periode van 25 jaar gegevens zijn verzameld, komen de volgende voorspellende factoren voor later crimineel gedrag naar voren, die zijn te constateren op 8-10 jarige leeftijd.²⁷

- Antisociaal gedrag, zoals lastig zijn op school, oneerlijkheid en agressiviteit, weinig vrienden;
- ADHD;
- Lage intelligentie;
- Gezinscriminaliteit (delinquente en/of veroordeelde ouder(s), broers, zussen);
- Gezinsarmoede, zoals laag inkomen, grote gezinnen en slechte huisvesting;
- Mate opvoedkundige kwaliteiten van ouders, geringe supervisie, conflicten tussen ouders en onvoorspelbaar en/of autoritair gedrag van de ouders.

Uit een tweetal eigen studies met als onderwerp de criminele carrières van harde kern jongeren komen ook risicofactoren met betrekking tot ernstig crimineel gedrag naar voren. De eerste studie betreft een longitudinaal onderzoek onder 77 maatschappelijk kwetsbare jongeren van 12-16 jaar, waarvan er 22 uiteindelijk te typeren zijn als ernstig crimineel.²⁸ Deze jongens pleegden — in een periode van drie jaar — gemiddeld 80 delicten per persoon. Analyse van hun levensgeschiedenissen levert een lijst op van 15 criminaliteitsbevorderende factoren. Hieronder volgt een overzicht.

1. Opgroeien in eenoudergezin of stiefgezin
2. Langdurige werkloosheid ouder(s)
3. Geen of geringe controle door ouders
4. Delinquentie en/of riskante gewoonten bij andere gezinsleden
5. Ontbreken van een passende reactie van de ouders op delinquentie
6. Delinquentie en/of riskante gewoonten van vrienden

²⁷ De jongeren hebben minstens een veroordeling gekregen tussen de 10-16 jaar. Zie: Farrington, D.P. The development of offending and antisocial behavior from childhood. Key findings from the Cambridge study on delinquent development. In: Journal of child psychology and psychiatry, vol. 36, 1995.

²⁸ Ferwerda, a.w., 1992.

7. Negatieve houding ten opzichte van school
8. Positieve houding ten opzichte van het overtreden van de wet
9. Onconventionele houding ten opzichte van de maatschappij
10. Opleiding niet serieus genomen
11. Gebrek aan toekomstperspectief
12. Slechte relatie met volwassenen
13. Geen identificatie met volwassenen
14. Geen of losse verkering
15. Ontbreken van effect van politiecontacten

Uit dit onderzoek onder 12-16 jarigen naar de ontwikkeling van de criminele carrières van harde kern jongeren komt naar voren dat de signalen (risicofactoren) reeds op jonge leeftijd aanwezig zijn. In een recent uitgevoerd onderzoek zijn we nader ingegaan op de levensgeschiedenissen van 27 harde kern jongeren.²⁹ Het betreft een retrospectief onderzoek dat aantoont dat reeds in de eerste twaalf levensjaren signalen aan te wijzen zijn die kunnen duiden op later crimineel gedrag. Een meerwaarde van deze inventarisatie is dat er een onderscheid wordt gemaakt naar de gezinssituatie, persoonlijkheids- of gedragskenmerken, politie- en justitiecontacten, school en vrije tijd. Hieronder volgt een overzicht van de geïnventariseerde risicofactoren in de eerste 12 levensjaren.

I: Gezinsituatie

- Teenage zwangerschap van de moeder: moeder is voor haar achttiende zwanger
- Ouders met een mishandelings- c.q. kindbescherminingsverleden
- Alcohol- en/of druggebruik door de moeder: moeder is alcohol- dan wel harddrugverslaafde³⁰
- Afwezigheid van de biologische vader: er is geen contact tussen het kind en de biologische vader
- Echtscheiding en/of stiefouderschap

²⁹ Ferwerda, Jakobs & Beke, a.w., 1996; Jakobs, J.P., H.B. Ferwerda en B.M.W.A. Beke. Opgroeien tussen onmacht en onverschilligheid. In: SEC, 10/ 6, p. 9-12, 1996.

³⁰ Ervaringsdeskundigen geven aan dat er ook bij vaders sprake is van verslavingsgedrag. In de door ons geanalyseerde dossiers wordt slechts incidenteel informatie over de vaders c.q. stiefvaders verschaft.

- Geringe pedagogische kwaliteiten van de ouder(s): dit uit zich in inconsequent gedrag van de ouders, gebrek aan regelmaat in het gezin, gebrek aan regels in het gezin, gebrek aan stimuleren, gebrek aan belangstelling en gebrek aan leiding (natuurlijk overwicht), waardoor er sprake is van onmachtgevoelens bij de ouder(s) en onduidelijkheid voor het kind
- Symbiotische moeder-kind relatie: ondanks alle onderlinge problemen die moeder en kind hebben, komen ze steeds weer bij elkaar c.q. hebben ze elkaar nodig en wijzen ze elkaar af
- Sociaal economische deprivatie: er is sprake van een laag gezinsinkomen, een slechte woonbuurt en slechte huisvesting
- Verwaarlozing of mishandeling van het kind: dit betreft psychische, lichamelijke of seksuele mishandeling
- Hoge frequentie van hulpverleningscontacten: dit betreft zowel de kwantiteit als de diversiteit van de verschillende hulpverleningscontacten
- Groot gezin: gezinnen met meer dan 4 kinderen
- Laag opleidingsniveau van de ouders: bedoeld wordt op geen voortgezette opleiding of onafgemaakt lager beroepsonderwijs
- Kind is frequent getuige van geweld: het betreft het meemaken van geweld in het gezin of in de woonbuurt
- Delinquente c.q. veroordeelde ouders: het betreft dan de normatieve visie van ouders met betrekking tot het plegen van strafbare feiten, het hebben van antecedenten bij de politie en het bestaan van justitiële documentatie over deze ouder(s)
- Delinquentie van broer en/of zus: zich uitend in het hebben van antecedenten bij de politie en/of justitie
- Broer of zus met gedragsproblemen: zie de gedragsindicatoren onder II
- Weinig toezicht door de ouders op het kind: de ouder(s) zijn niet of nauwelijks op de hoogte waar het kind zich in z'n vrije tijd ophoudt
- Opgroeien in een pleeggezin, bij familie of kennissen. Het betreft hier niet alleen de officiële pleeggezinplaatsing, maar ook het langdurig onderbrengen van kinderen bij derden
- Kinderen van verschillende vaders binnen het gezin

II: Persoonlijke-, persoons- en gedragskenmerken

- Negativistisch en/of opstandig gedrag
- Leefstijdsinadequaate regel- en normoverschrijdend gedrag
- Laag IQ: een score van 90 of lager vastgesteld op basis van onderzoek
- Concentratieproblemen: in algemene zin of op school

- Eigen slachtofferschap: het kind heeft slachtoffer-ervaringen op lichamelijk, seksueel of psychisch gebied
- Agressief gedrag: het kind is agressief tegen anderen, waaronder leeftijdsgenoten
- Regelovertredend gedrag thuis: het kind houdt zich niet aan afspraken en regels die binnen het gezin gelden
- Riskante gewoonten: het kind gebruikt reeds op jonge leeftijd drugs en of alcohol of gokt regelmatig
- Wegloop- en zwerfgedrag
- Lastig (zie bovenstaande)
- Jeugdige seksuele ervaringen c.q. seksueel promiscue

III: Politie- en justitiecontacten

- Delinquent gedrag onder twaalf jaar: het jonge kind komt onder 12 wegens delictgedrag in aanraking met de politie
- Leeftijdsongewoon delictgedrag: het kind pleegt een delict dat zich kenmerkt door een discrepantie tussen aard en ernst van het feit en de leeftijd van de dader
- Hoge delictsfrequentie: het kind komt onder twaalf tenminste 2 keer in aanraking met de politie wegens het plegen van een strafbaar feit
- Kinderbeschermingscontacten: onder twaalf is er sprake van kindbeschermingscontacten die langer lopen dan een jaar
- Justitiële documentatie: onder twaalf bestaat er (civielrechtelijke) justitiële documentatie van het kind

IV: School

- Afwijkend gedrag in de klas en op school: er is sprake van gedragsproblemen, zoals delictgedrag op school, concentratieproblemen en agressief gedrag tegen leerkrachten en medeleerlingen
- Slechte schoolprestaties: het kind heeft leerproblemen zich uitend in slechte schoolprestaties en zitten blijven
- Participatie speciaal onderwijs
- Spijbelen: het kind spijbelt — al dan niet met medeweten van de ouders — regelmatig
- Veel schoolwisselingen
- Geringe onderwijsondersteuning en -stimulering door de ouders

V: Vrije tijd

- Rondhanggedrag
- Delinquente vriendenkring: het kind gaat vooral om met (oudere) jongeren die bekend zijn bij de politie wegens het plegen van strafbare feiten
- Arme vrijetijdsinvulling: naast rondhangen als vrijetijdsbesteding wordt er aan de vrije tijd geen invulling gegeven (bijvoorbeeld georganiseerde sport)

Uit de opsomming van de signalen blijkt dat er bij chronisch delinquenten (harde kern jongeren) reeds op jonge leeftijd sprake is van antisociaal gedrag dan wel van antisociale persoonlijkheidskenmerken. Ofschoon de ontwikkeling van (ernstig) delinquent gedrag zeer complex is, pleit de overduidelijke relatie tussen antisociaal gedrag op jonge leeftijd en ernstig crimineel gedrag op latere leeftijd er voor om zo vroeg mogelijk te interveniëren. Pas ingrijpen als een jongere in het criminele circuit verkeert, is een vorm van symptoombestrijding. Effectief en vroegtijdig ingrijpen vraagt om een screeningsinstrument met daarin aandacht voor de voorspellende waarde van de afzonderlijke risicofactoren of combinaties daarvan.³¹ Grootschalig en kwantitatief onderzoek waarin dit getoetst wordt, is dan ook noodzakelijk.

In deze bijdrage is inzicht gegeven in een veelheid van risicofactoren die van invloed zijn op ernstig jeugdig crimineel gedrag. Het aantonen van causale relaties tussen risicofactoren en delinquent gedrag is echter moeilijk. Over het algemeen speelt niet één, maar spelen meerdere risicofactoren een rol waarbij bepaalde risicofactoren een versterkende invloed op elkaar lijken te hebben (er is sprake van een cumulatief effect). Zo kunnen problemen bij de geboorte leiden tot hersenafwijkingen, met als gevolg dat een jongere slecht functioneert op school waardoor de kans toeneemt om in de criminaliteit verzeild te raken. Dit wordt bijvoorbeeld versterkt als de jongere verkeerde vrienden krijgt en er thuis bijvoorbeeld sprake is van (pedagogische) verwaarlozing.

³¹ Tot op heden ontbreekt een dergelijk instrument. Met de huidige instrumenten is de correlatie tussen de risicoscore en recidive niet hoger dan 0,44. Zie van Acker, a.w., 1998.